

Η ποιότητα της μετάφρασης αγγλικών οικονομικών όρων στα ελληνικά ως δείκτης του επιπέδου της οικονομικής επιστήμης στην Ελλάδα

γράφει ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ*

Η οικονομική επιστήμη στη χώρα μας είναι φερό υλικό, για την ακρίβεια ξενόφερτο. Και σχετικά νέο βέβαια. Οι μεταφορείς της την σπούδασαν κυρίως στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο μετά τον πόλεμο. Έτσι, αυτό που μετέφεραν ως οικονομική επιστήμη είναι η βασιζόμενη στη θεωρία του οφέλους ή, άλλως, στη νεοκλασική θεωρία οικονομική επιστήμη. Τι κατόνοσαν απ' αυτά που μετέφεραν φαίνεται από τον τρόπο με τον οποίο μετέφεραν στα ελληνικά τους αγγλικούς όρους αυτής της θεωρίας. Τον όρο *utility theory* μεταφέρουν όχι, όπως θα ήταν ορθό, ως θεωρία του οφέλους, αλλά εσφαλμένα ως θεωρία της χρησιμότητας. Η χρησιμότητα είναι όμως η ιδιότητα ενός πράγματος ή μιας υπηρεσίας και συγκεκριμένα η ιδιότητά τους να ικανοποιούν μια συγκεκριμένη πάντα ανάγκη ή επιθυμία ενός ή περισσότερων ατόμων. Ενώ όφελος είναι η «απολαβή» που έχουν ένα ή περισσότερα άτομα χρησιμοποιώντας ένα οποιοδήποτε πράγμα ή υπηρεσία που ικανο-

ποιούν οποιαδήποτε ανάγκη ή επιθυμία τους.

Τι είναι μια *objective function*; Είναι μια μαθηματική συνάρτηση στόχου. Και τι είναι μια συνάρτηση στόχου; Ας το εξηγήσουμε με τη βοήθεια ενός σχετικά απλού παραδείγματος. Έστω ένα οικονομικό μοντέλο μιας καπιταλιστικής οικονομίας. Κι έστω ότι οι επιχειρηματίες-καπιταλιστές έχουν ως στόχο τους τη μεγιστοποίηση του κέρδους τους. Τα κέρδη τους είναι μαθηματική συνάρτηση ορισμένων παραγόντων. Έστω ότι οι επιχειρηματίες-καπιταλιστές μεγιστοποιούν υπό ορισμένους όρους τη συνάρτηση κέρδους ως προς τις χρησιμοποιούμενες ποσότητες των μέσων παραγωγής. Αυτή η μεγιστοποίηση του κέρδους προσδιορίζει τις ποσότητες των συντελεστών παραγωγής που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να μεγιστοποιηθεί το κέρδος. Είναι προφανές, λοιπόν, δεδομένου ότι *objective* σημαίνει, μεταξύ άλλων, και σκοπός ή στόχος, γιατί εδώ η συνάρτηση κέρδους ονομάζεται *objective function*. Διότι εδώ το κέρδος και ειδικά η μεγιστοποίησή του συνιστά τον σκοπό ή τον στόχο των καπιταλιστών.

i * Καθηγητής Οικονομικής Θεωρίας

Και πώς μεταφράζουν οι προειρηθέντες μεταφορείς τον όρο objective function; Ως αντικειμενική συνάρτηση!!! Γιατί; Διότι objective σημαίνει και αντικείμενο, αντικειμενικός. Πάλι καλά που δεν την είπαν συνάρτηση του φακού του μικροσκοπίου ή της φωτογραφικής μηχανής, αφού objective σημαίνει και αυτά τα δύο. Αλλά μια και μιλήσαμε παραπάνω για οικονομικό μοντέλο, πώς μεταφράζουν τον όρο model; Όχι ως μοντέλο, αλλά ελληνοπρεπέστατα ως υπόδειγμα. Υπόδειγμα όμως είναι το σχέδιο του μηχανικού, σύμφωνα με το οποίο αυτός επινοεί μια τεχνητή μηχανή που δεν υπάρχει ακόμη και την κατασκευάζει με σκοπό μια εκ των προτέρων καθορισμένη λειτουργία που έχει να επιτελέσει αυτή η τελευταία.

Σε αντίθεση με τον μηχανικό ο κατασκευαστής ενός model μιας φυσικής ή κοινωνικής ή οικονομικής «μηχανής», εν προκειμένω ο κατασκευαστής ενός οικονομικού μοντέλου, δηλαδή ενός model μιας οικονομικής «μηχανής» (την οποία δεν κατασκεύασε ο ίδιος, αλλά την έχει μπροστά του!), για να το κατασκευάσει μελετά τον τρόπο κατασκευής της, τη δομή της και τις λειτουργίες της, ώστε κατόπιν με τη βοήθειά του να μπορέσει να κατανοήσει και να ερμηνεύσει αυτή τη «μηχανή», δηλ. την οικονομία.¹ Γι' αυτό και το model μεταφράζεται ορθά μοντέλο και όχι υπόδειγμα.

Αυτή η προαναφερθείσα ελληνοπρέπεια εκφράζεται και αντιστρόφως: Διά της υπερήφανης παρουσίας της δυνατότητας αγγλικού οικονομικού όρου να εκφραστούν –στα αγγλικά φυσικά– μέσω λέξεων προερχομένων από την ελληνική. Πολλοί θα γνωρίζετε το κείμενο της ομιλίας του στην αγγλική, την οποία εκφώνησε παλαιότερα ο Ξενοφών Ζολώτας σε Σύνοδο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και την οποία έδωσε ο ίδιος στη δημοσιότητα ως ένα από τα πολλά και αξιοθαύμαστα επιτεύγματά του, όταν επέτυχε ως και πρωθυπου-

γός της χώρας να γίνει, όπου, μεταξύ άλλων, σκοντάφτει κανείς και στον όρο numismatic policy, στον οποίον αποδίδει τη σημασία της νομισματικής πολιτικής. Αυτό το numismatic policy αποτελεί κενό σημασίας γλωσσικό βαρβαρισμό, διότι το numismatic στα αγγλικά δεν σημαίνει νομισματικός, αλλά ο σχετικός με τη συλλογή μεταλλικών νομισμάτων. Φαντάζομαι ότι, εάν υπήρχαν και τότε στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο παρδαλές κατσίκες, θα γέλασαν ακόμη κι αυτές κατά τη λαϊκή ρήση.

Τι είναι ένα διάνυσμα; Δεν χρειάζεται να γνωρίζετε σχετικά παρά μόνον όσα θα εκθέσουμε στα ακόλουθα. Να ένα διάνυσμα:

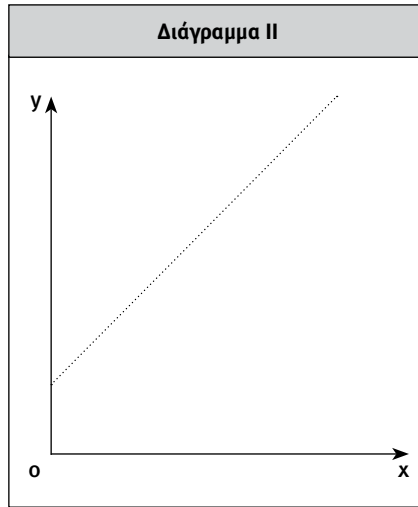
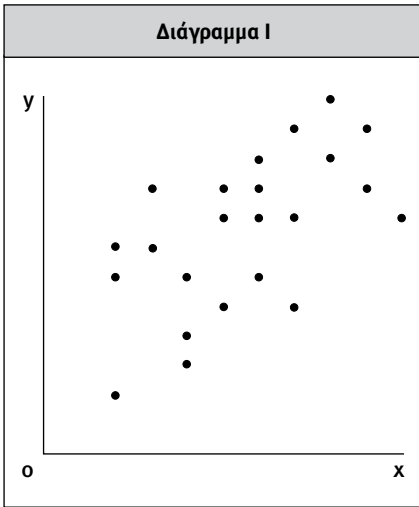
$$a \begin{pmatrix} 2 \\ 4 \\ 6 \end{pmatrix}$$

όπου το a είναι ένας άγνωστος αριθμός χωρίς διαστάσεις, δηλαδή ένας απόλυτος αριθμός, ή, όπως το ονομάζουν οι μαθηματικοί, ένα βαθμωτό. Τα μεγέθη 2, 4 και 6 ή, αντιστοίχως 2 a , 4 a και 6 a είναι οι συνιστώσες του διανύσματος. Τι είναι λοιπόν ένα διάνυσμα; Είναι δύο ή περισσότεροι αριθμοί πολλαπλασιασμένοι (όχι αναγκαστικά²) με ένα βαθμωτό. Τι γνωρίζουμε για τις συνιστώσες του διανύσματος; Ότι όποια τιμή κι αν λάβει το a , οι σχέσεις μεταξύ των αριθμών 2 a , 4 a και 6 a παραμένουν οι ίδιες. Αυτό το διάνυσμα, στο οποίο το a είναι άγνωστο ονομάζεται «εξαιρέσει ενός βαθμωτού (του a) πλήρως προσδιορισμένο». Αυτό σημαίνει ότι οι σχέσεις μεταξύ των 2 a , 4 a και 6 a είναι ανά δύο πλήρως προσδιορισμένες. Οι συνιστώσες 2 a , 4 a και 6 a δεν είναι όμως (πλήρως) προσδιορισμένες. Αν προσδιορίσουμε αυθαιρέτως το a , π.χ. $a=2$, τότε το διάνυσμά μας γίνεται

$$\begin{pmatrix} 4 \\ 8 \\ 12 \end{pmatrix}$$

1. Βλ. Henri Atlan, *Η αντίληψη για τη ζωή στη μεταγενεομική εποχή. Τι είναι η Αυτοοργάνωση*, εκδ. Διάυλος, Αθήνα, 2013, σ. 134 κ.ε.

2. Μπορούμε να παραλείψουμε αυτό τον όρο, διότι όταν το βαθμωτό είναι ίσο με τη μονάδα, τότε αυτό είναι ταυτόσημο με την έλλειψη βαθμωτού.

και οι συνιστώσες του και αυτό το ίδιο πλήρως προσδιορισμένα. Αυτός ο αυθαίρετος καθορισμός του βαθμωτού α ενός διανύσματος ονομάζεται στα αγγλικά *normalization*. Και πώς το μεταφράζουν οι δικοί μας; Ομαλοποίηση!

Το *normalization* προέρχεται προφανώς από το *norm*. Κι αυτό διότι διά του *normalization* εισάγουμε αυθαίρετα μια *norm* (= ένα μέτρο), για να πάρουμε απόλυτες, μετρημένες με αυτό το μέτρο συνιστώσες του διανύσματος. Αυτός που μεταφράζει το *normalization* με ομαλοποίηση δεν κατανοεί τίποτα από τα παραπάνω, νομίζει ότι το *normalization* προέρχεται από το *normal* (= ομαλός) και γι' αυτό το μεταφράζει ως ομαλοποίηση! Η ορθή μετάφραση είναι τυποποίηση.

Ας περάσουμε τώρα στην απόδοση του οικονομετρικού όρου *regression*. Αλλά τι είναι η *regression*; Έστω ότι σε ένα καρτεσιανό διάγραμμα με τους άξονες y και x έχουμε απεικονίσει ένα «σύννεφο» από σημεία όπως στο Διάγραμμα I.

Διάγραμμα I

Υπάρχει μια μαθηματική, ακριβέστερα οικονομετρική, μέθοδος να παραστήσουμε συνοπτικότερα (να «εκτιμήσουμε») αυτό το «σύννεφο» σημείων με

μια καμπύλη (*regression curve*). Έστω ότι στη δεδομένη περίπτωση αυτή η καμπύλη είναι η ευθεία του Διαγράμματος II. Αυτή η διαδικασία της υποκατάστασης του «σύννεφου» από μια ευθεία γραμμή μάς λέει το εξής: Αυτή η ευθεία γραμμή είναι ο ιδεατός τύπος κάθε σημείου πάνω και κάτω απ' αυτή τη γραμμή. Τι κάνει, λοιπόν, αυτή η διαδικασία; Επαναφέρει κάθε σημείο του «σύννεφου» στην ιδεατή θέση του πάνω στη *regression curve*. Εξού και η έκφραση *regression to the mean*.

Διάγραμμα II

Η λέξη *regression* χρησιμοποιούνταν παλιότερα από τους αστρονόμους για τον χαρακτηρισμό της διαδικασίας «επαναφοράς» της πραγματικής στην ιδεατή τροχιά ενός πλανήτη, π.χ. από την έλλειψη στον κύκλο. Για την απόκλιση της πραγματικής από την ιδεατή τροχιά χρησιμοποιούσαν τη λέξη *digression*. Η οποία σήμαινε επίσης και παρέκκλιση, παρέκβαση από το θέμα, όπως γνωρίζουμε από τον Λόρενς Στερν (Laurence Stern), ο οποίος στο Τρίσταμ Σάντι (Tristram Sandy) εξάρει εαυτόν ως μαέστρο της *digression* (προφανώς επειδή αγνοούσε –πώς θα ήταν άλλωστε δυνατόν να τον γνωρίζει;– τον μεταγενέστερο δικό μας αρχιμαέστρο

της digression Αλέξανδρο Πάλλη). Έτσι και revolution σήμαινε τότε (λόγω της προέλευσης της λέξης από τα λατινικά) τροχιά και συγκεκριμένα τροχιά ουράνιου σώματος, αργότερα την κυκλοφορία, π.χ. στον Πέτι (Petty) την κυκλοφορία του χρήματος, και μετέπειτα ό,τι σημαίνει σήμερα.

Αυτό, λοιπόν, σημαίνει το regression: επαναφορά. Και κατ' επέκτασιν μόνον αποκατάσταση, όπως στους γερμανικούς νομικούς όρους regress (= αποκατάσταση) και regresspflichtig (= υπόχρεος σε αντικατάσταση βλαφθέντος ή καταστραφέντος πράγματος τρίτου).³

Και πώς, κατόπιν όλων αυτών, μεταφράζουν οι γαλουκηθέντες στις ΗΠΑ ή στο Ηνωμένο Βασίλειο Έλληνες οικονομολόγοι και οικονομέτρες τον όρο regression; Παλινδρόμηση τον μεταφράζουν. Μα παλινδρόμηση σημαίνει «την κατ' αντίθετον κατεύθυνσιν πορεία, υποστροφή» (βλ. Ορθογραφικό Ερμηνευτικό Λεξικό Δημητράκου).

Εδώ όμως, δηλαδή κατά τη διαδικασία της regression, δεν διηνύθη κανένας δρόμος, τον οποίον δύναται να διανύσει κανείς εκ των υστέρων προς τα πίσω. Εδώ απλώς σημεία επαναφέρονται σε μια ιδεατή καμπύλη – χάριν σύνοψης και χάριν, στη συνέχεια, συνοπτικού χειρισμού του πράγματος. Επαναφορά, λοιπόν, λέγεται και όχι παλινδρόμηση η regression. Παλινδρόμηση είναι η κίνηση ενός εμβόλου, η γαστροοισοφαγική πανιδρόμηση και η αμφίδρομη ανάγνωση ενός γλωσσικού παλινδρομου π.χ. Άννα ή Νίψον ανομήματα μη μόναν όψιν. Μόνον στην Ελλάδα έχουμε διά των Ελλήνων αστών οικονομολόγων και μια οικονομετρική τοιαύτην.

Στην πραγματικότητα εδώ δεν πρόκειται για κακή μετάφραση οικονομικών όρων, αλλά για πλημμελή κατανόηση του περιεχομένου αυτών των όρων. Η κακή μετάφραση είναι απλώς συνέπεια της τελευταίας.

3. Θα μου πείτε τη δουλειά έχουν εδώ τα γερμανικά: Έχουν. Διότι η επίμαχη λέξη που υπάρχει τόσο στα αγγλικά όσο και στα γερμανικά έχει κοινή προέλευση: τα λατινικά.

Άλλη μια περίπτωση είναι η μετάφραση των όρων income effect (of a price variation) και substitution effect (of a price variation). Αποδίδονται εσφαλμένα ως αποτέλεσμα εισοδήματος και αποτέλεσμα υποκατάστασης αντιστοίχως, προφανώς επειδή effect σημαίνει και αποτέλεσμα – καίτοι εδώ σημαίνει επίπτωση. Το ορθό είναι «επίπτωση στο εισόδημα (μιας μεταβολής μιας τιμής)» και «επίπτωση στην υποκατάσταση⁴ (μιας μεταβολής μιας τιμής)».

Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η μετάφραση του όρου opportunity costs ως κόστος ευκαιρίας, λες και πρόκειται για σημαία ελληνόκτητου πετρελαιοφόρου. Η ορθή μετάφραση είναι κόστος εναλλακτικής επιλογής ή έστω εναλλακτικό κόστος. Και, τέλος, ορθή μετάφραση του income distribution δεν είναι διανομή του εισοδήματος, αλλά κατανομή του εισοδήματος, διότι η διανομή προϋποθέτει πάντα ένα υποκείμενο, το οποίο την διεξάγει. Ενώ την κατανομή του εισοδήματος δεν την διεξάγει κάποιος, αλλά προκύπτει από την όλη οικονομική διαδικασία και ο όρος κατανομή δεν προϋποθέτει πάντα ένα υποκείμενο που την διεξάγει. Γνωρίζουμε π.χ. την κατανομή του Γκάους (Gauss). Αναλογιστείτε λοιπόν –σύμφωνα με την απόδοση του όρου income distribution ως διανομή του εισοδήματος– αντί της μητρός Εκκλησίας, που διανέμει πακέτα τροφίμων στους πέντε, τον Γκάους να διανέμει πιθανότητες.

Τέλος, η Μαρία Νεγρεπόντη-Δελιβάνη επιμελήθηκε ως editor τη μετάφραση των γνωστών δύο τομίδων των Penguin Books με άρθρα για τη λεγόμενη capital controversy, η οποία μάλλον έγινε όχι από το αγγλικό πρωτότυπο, αλλά από τη γαλλική μετάφραση, και θυμίζει περισσότερο Νοστράδαμο παρά capital controversy.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι οι συντηρητικοί οικονομολόγοι συλλήβδην δεν γνώριζαν τι μετέφραζαν. Υπάρχουν δύο εξαιρετα παραδείγματα: Η μετάφρα-

4. Υποκατάσταση μιας ποσότητας ενός εμπορεύματος από μια ποσότητα ενός άλλου εμπορεύματος.

ση του Ρικάρντο (Ricardo) από τον Κωνσταντινίδη και του Κέινς (Keynes) από τον Δελιβάνη. Εξαιρέτες μεταφράσεις.

Ωστόσο η ορθή μεταγλώττιση ενός όρου δεν είναι και ταυτόσημη με την ορθή και πλήρη κατανόησή του. Ας δούμε πώς κάτι τέτοιο είναι δυνατόν.

Την οικονομική επιστήμη θεμελίωσαν και ανέπτυξαν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, οι Άγγλοι κλασικοί σε αντιδιαστολή προς την οικονομία της μεμονωμένης επιχείρησης (η οποία αποτελούσε τότε ένα είδος λογιστικής που εξελίχθηκε αργότερα σ' αυτό που ονομάζεται ιδιωτική οικονομική, Betriebswirtschaftslehre⁵, διοίκηση επιχειρήσεων και τα παρόμοια), ως επιστήμη της οικονομίας όχι μιας επιχείρησης, αλλά μιας χώρας, γι' αυτό και την ονόμασαν political economy (= πολιτική οικονομία) και σπανιότερα public economy, δηλ. οικονομία του κράτους, οικονομία της χώρας.⁶ Τις τελευταίες

δεκαετίες ο όρος σήμαινε για ορισμένους προοδευτικούς, αριστερούς, αλλά και μαρξιστές οικονομολόγους, τρόπον τινά, ένα είδος προοδευτικής, αριστερής ή κι ακόμη μαρξιστικής οικονομικής επιστήμης εν αντιθέσει προς την αστική οικονομική επιστήμη. Σε ποιο βαθμό στερείται νοήματος αυτή η αντίληψη του όρου πολιτική οικονομία τεκμαίρεται απλά και μόνον από τον υπότιτλο του *Κεφαλαίου* του Μαρξ (Marx): Κριτική της πολιτικής οικονομίας. Ωστόσο, στο ίδιο διάστημα ορισμένοι κατ' επιθυμίαν «οικονομολόγοι» σφετερίστηκαν τον όρο πολιτική οικονομία για να εκδώσουν τις ασυναρτησίες τους ως κριτική, προοδευτική ή κι ακόμη μαρξιστική οικονομική επιστήμη. Νομίζουμε ότι ο στοιχειωδώς ενημερωμένος αναγνώστης δεν θα έχει καμιά δυσκολία να βρει παραδείγματα.

Ο οβιδιακός Τόνι Νέγκρι (Toni Negri), εκκινώντας από μια εσφαλμένη κατανό-

5. Betriebswirtschaftslehre (= διδασκαλία της οικονομίας της επιχείρησης).

6. Οι Γερμανοί την ονόμασαν για τον ίδιο λόγο Nationalökonomie, Nationalwirtschaft (= εθνική οι-

κονομία) ή Nationalwirtschaftslehre (= διδασκαλία για την εθνική οικονομία) και Volkswirtschaft (λαϊκή οικονομία) ή Volkswirtschaftslehre (= διδασκαλία για τη λαϊκή οικονομία).

ηση του μαρξικού όρου *Gesamtarbeiter* (= συνολικός εργάτης)⁷ ως συλλογικό εργάτη, αναπτύσσει μια αλλοπρόσαλλη θεωρία – η οποία έκανε πάταγο για λίγο για να ξεχαστεί τελείως στη συνέχεια, ακριβώς όπως η αυτοκρατορία και η μοναδολογία του.

Όσο αφορά τις μεταφραστικές ικανότητες των αριστερών ή μη οικονομολόγων ή κατ' επιθυμίαν τοιούτων ανταγωνίζονται επαξίως τους πιατάδες. Μεταφράζουν π.χ. στον Ρικάρντο το *corn*,

7. Με *Gesamtarbeiter* ο Marx εννοεί απλώς κάτι κοινότυπο: το σύνολο των εργαζόμενων. Αυτό που λέμε σήμερα συνολική απασχόληση.

εκεί που σημαίνει σαφώς δημητριακά, ως αραβόσιτο και το *industry*, εκεί που σημαίνει σαφώς φιλοπονία και τα συναφή, ως βιομηχανία. Ευτυχώς που στον Ρικάρντο δεν υπάρχει ο όρος *industrial relations*, διότι θα ήσαν ικανοί εις αντιστάθμισιν του *industry* ως βιομηχανία, να τον μεταφράσουν ως βιομηχανικές σχέσεις. Και άλλοι στον Μαρξ (μια από τις αθώότερες περιπτώσεις) το *Glied* που σημαίνει πολλά και διάφορα, εκεί που αυτό σημαίνει προφανέστατα σύνδεση ή κρίκος ως σκέλος. Τυχερές οι σεμνότυφες κυρίες που δεν επέλεξε εκείνη τη γνωστή σκανδαλιστική γι' αυτές σημασία του *Glied*.